

VARIA

INFLATIONEN OCH ÅBO AKADEMI

»Redan det att en svensk högskola plötsligt springer fram — man kan säga såsom en Minerva — måste väcka oförställd glädje hos alla vänner av vår odling. Det är som om en frisk fläkt av storhetstidens akademigrundläggningar blåste fram över den svenska stammen. De svenska universitetens tävlingsbana har vunnit en ny medkämpe; lagerkransarna skola hägra över en ny Parnass. Vetandets högsta skatter skola på svenskt tungomål kunna räckas åt långt flere kunskapsförstande än förr, och svenskfödde dyrkare av det vetenskapliga sanningssökandet skola i Norden ha ett nytt tempel att ty sig till.» Så skrev professorn Sam Clason i novemberhäftet av Svensk Tidskrift år 1919, då han i en såväl instruktiv som högstämnd artikel skildrade invigningen av Åbo Akademi i oktober samma år. Han klarlade i artikeln anledningarna till den glädje man måste känna i Sverige över att det nya universitetet grundats i en utsatt landsända. »Det är för Sverige och för oss rikssvenskar aldrig likgiltigt, huru 'vår andes stämma i världen' värnas och vårdas även utom det nuvarande svenska riket», fastslog den sakkunnige och entusiastiske författaren.

Mer än 30 år har gått sedan de citerade omdömena formulerades och det har hänt åtskilligt i Finland, som inte heller lämnat akademien oberörd. Den gamla akademien, grundad år 1640 med Per Brahe som sin inflytelserikaste tillskyndare, var på visst sätt en av krigets avkomlingar. Dess efterföljare i Åbo hade sin groningsgrund i det betryck, som de s. k. ofärdsåren efter sekelskiftet skapade och i den saknad man kände i Finlands forna huvudstad efter den gamla svenska akademi, som år 1828 flyttades till Helsingfors och fick namnet Kejsarliga Alexanders-universitetet. Föregående år hade Åbo undergått en fruktansvärd ödeläggelse genom en brand, som bl. a. utplånade universitetets hela bibliotek, omfattande 40 000 band. Sexton år tidigare hade staden degraderats från sin ställning som landets huvudstad. Tanken bakom upphöjelsen av Helsingfors och högskolans förflyttning dit var i all korthet den, att traditionerna från den tid, då Finland och Sverige bildade ett rike, skulle brytas. Administrationen, den politiska ledningen och den akademiska undervisningen skulle placeras närmare Petersburg i syfte att skapa en ny tradition. Åbo fick visserligen förbli ärkebiskopssäte, det fick behålla sin länsstyrelse och sin lärdomsskola, men tre så hårda slag som de här antydda kunde inte undgå att lämna ärr efter sig. Då staden småningom vaknade upp ur sin bedövning tack vare de krafter, som var förbundna med handeln, sjöfarten och industrin, började tankarna kretsa kring minnet av den försvunna akademien.

En person, som, när det gäller själva initiativet, inte bör förbigås är fröken Anna Bäckström, född år 1875 på Gnarp's bruk i Hälsingland, men uppvuxen i Åbo. År 1903 satte hon i gång en akademisk föreläsningssverksamhet med bl. a. rikssvenska vetenskapsmän som föredrags-hållare — Oscar Levertin var en av dem — och några år senare började man i tidningarna diskutera möjligheterna att återupprätta den gamla akademien i moderniserad form. Kort därpå konstituterades en akademiskommitté och 1913 hade man kommit så långt, att de akademiska sommarkurserna i Åbo kunde börja; dessa kurser har ett påtagligt samband med den akademi, som började 1918 och vars högtidliga invigning Sam Clason skildrade i Svensk Tidskrift.

Det var många motiv, som verkade inspirerande på akademitankens förespråkare. Det lokala intresset i själva Åbo har tidigare berörts. Den hotande förfinskningen av universitetet i Helsingfors gjorde att man i finlandssvenska kretsar fann att en svensk högskola, arbetande utan statliga direktiv, vore någonting att sträva efter. Men under de två decennierna från 1898 till 1918 fanns det föga politiskt utrymme för dylika planer. Man var inte heller i det svenska Finland fullt ense om att just Åbo borde bli säte för den högskola, vilken skulle ersätta det måhända i en snar framtid totalt förfinskade Alexandersuniversitetet. Åbo har ju intet egentligt svenskt uppland på själva fastlandet. I den mån staden har svenska bygder att trygga sig till, befinner sig dessa i skärgårdssocknarna mellan Åbo och Åland. Men Åbo hade i stället någonting, som ingen annan stad förfogade över: en svenskt färgad bildningspatriotism, en redobogen medborgerlig offervilja och ett utpräglat patriciersinnehåll, som var förenat med för finländska förhållanden rätt stora ekonomiska resurser. Och så hade man, som sagt, traditionen och den gamla akademiska marken att bygga på. I slutet av år 1916 anmäldes den första stora donationen, avgörande för akademins tillkomst. Donationen, gjord av bröderna Ernst och Magnus Dahlström, uppgick till omkring 3 miljoner mark. Därmed började konturerna av »Academia Aboensis rediviva» avteckna sig mot framtids-himlen. Några månader senare föll det ryska tsarväldet och vissa yttre politiska hinder ansågs avlägsnade. Vad man inte då visste var, att man hade ett befrielsekrig och ett inbördeskrig framför sig. Strömmen av donationer växte likväl och i september 1918 började den nya akademien fungera i ett mycket blygsamt format. Den fanns i varje fall till. Vid invigningen ett år senare hade fonderna stigit till 16 miljoner mark och samma höst överskreds gränsen 20 miljoner, nominellt räknat.

Det hela såg ur ekonomisk synpunkt lovande ut. Då drabbades Finland av sin första stora inflation. Penningvärdet sjönk till en tiondel av vad det var några år förut. Visserligen låg akademins tillgångar delvis förankrade i realvärden, men då rektor Severin Johansson i september 1921 i ett tal hälsade högskolans lärare och studenter, nödgades han konstatera, att de 30 miljoner mark, som akademien då förfogade över, väl fanns orörda kvar, men att deras bärkraft hade nått sin yttersta gräns. »Det är ingen felkalkyl, som betingar detta. Det är icke heller någon obetänksam utvecklingsiver som bär skulden. Akademien

Varia

har ännu icke ens nått gränserna för det färdiga schema, med vilket den för tre år sedan startade, än mindre tagit ett steg över dessa gränser. Det program, som för tre år sedan fjäderlätt uppbars av fondernas ränteavkastning har nu börjat tynga. Det är den ekonomiska utvecklingen, som här ökat inkomsterna med några fattiga procent, men i stället mångdubblat utgifterna. Undervisningen går sin gilla gång. Men ingen avhandling trycks, ingen bok köps, intet instrument anskaffas. Det behövs mod att se den situation i vitögat, som uppstår, då prisnivån ytterligare slungas i höjden.»

Samma synpunkter, de ekonomiska tillgångarnas ihopsmältning i penningförsämringens virvlar, har de senaste årens förvaltare av Åbo Akademi hushållning ideligen haft anledning att återkomma till. Man får en viss föreställning om inflationens framfart, ifall man anför att budgeten för läsåret 1919/20 uppgick till 0,6 miljoner mark för att läsåret 1947/48 stiga till inemot 40 miljoner mark. I år kalkylerar man med ett budgetunderskott på cirka 25 miljoner mark eller 600 000 kronor i avrundade tal! Fonderna räcka, med andra ord, inte till, trots att de beräknas uppgå till åtminstone 1500 miljoner mark. Tack vare en framsynt finanspolitik har tillgångarna placerats i fastigheter och industriaktier. Det oerhört restriktiva hyresstoppet i Finland har dock jämte den radikala dividendbegränsningen gjort, att fonderna inte avkasta vad de under en friare hushållning skulle kunna ge. Att det nämnda budgetunderskottet är en synnerligen allvarlig sak behöver knappast påpekas. Det ligger som en mörk skugga över en fri kulturinstitution, som aldrig begärt och aldrig fått något understöd av vare sig staten eller kommunen.

Huru olika ödets lotter kan falla på detta område visar en jämförelse mellan Åbo Akademi och dess finskspråkiga motsvarighet i samma stad, »Turun Yliopisto», som skapades några år efter akademien. Huru de tankegångar var beskaffade, som gjorde att det privata finska universitetet placerades på samma ort som Åbo Akademi, kan här förbigås. Turun Yliopisto har länge kunnat glädja sig åt en omtanke från stadens och statens sida, som Åbo Akademi inte räknat med. Då det finska universitetet för några år sedan sålde en gård i närheten av Åbo till staden, så betalade den sistnämnda inte gården kontant utan förband sig att som ränta på köpeskillingen årligen erlägga ett belopp som motsvarar 35 professorslöner vid statsuniversitetet i Helsingfors; det gäller totallönerna vid varje tidpunkt med samtliga ålderstillägg inberäknade. Den medicinska fakultet, som Turun Yliopisto upprätthåller, bekostas också helt och hållet av staten. Följden av detta är att de ordinarie professorerna vid Åbo Akademi har omkring 130 000 mark lägre årslön än kollegerna i Helsingfors och vid det finska Åbouniversitetet. En liknande lägre lönestandard har också alla övriga lärare och tjänstemän vid Åbo Akademi, som för närvarande har 25 professorer, 15 docenter och 4 lektorer. En siffra till: vårterminen 1951 är 567 studenter inskrivna vid akademien.

Vilka motiven för det finska Åbouniversitetets tillkomst på sin tid än var, så bör man medge, att den finska opinionens inställning till Åbo Akademi nu är en helt annan än för 30 år tillbaka. Då betraktades och

stämplades akademins tillblivelse som en utmaning mot den purfinska och enspråkiga nationalstat man i vida och inflytelserika kretsar drömde om. När 30-årsminnet av akademins grundande firades hösten 1948, kunde man inregistrera massor av förbehållslösa rent finska erkännanden av dess fosterländska betydelse, av den nytta den gjort landet och av den goda medborgaranda, som varit dess upphov. Förhållandet mellan de två högsta högskolorna i Åbo har i stort sett varit gott och någon tanke på att beröva Åbo Akademi dess tidigt medgivna rätt att anställa samma examina och utdela samma lärda grader som statsuniversitetet, lär väl ingen vettig medborgare hysa.

Trots de ekonomiska brydsamheter, som i dag utgör de största bekymren för Åbo Akademi, har den dock blivit någonting mycket större och mera vittfamnande än vad de första donerande patricierna i Åbo måhända tänkte sig. Den uppfattningen rotfäste sig ganska snart, att akademien i fråga om sina syften och uppgifter inte skulle vara lokalt begränsad. Den skulle bli och den blev det svenska Finlands samlande kulturcentrum och dess bibliotek har vuxit ut till ett svenskt nationalbibliotek. Vad akademien betytt för det kulturella umgänget med Norden, i främsta rummet med Sverige, är av den art att man får gå tillbaka till de tider, då Sverige och Finland var politiskt förenade, för att finna en motsvarighet. Statsuniversitetet i Helsingfors har aldrig varit så rikssvenskt orienterat som Åbo Akademi i dess nya gestalt. Inslaget av rikssvenska lärare har varit stort, oundgängligt, banbrytande och förpliktande. Den teologiska fakulteten, som inte har någon svensk motsvarighet i Helsingfors, skulle väl aldrig ha kunnat börja sin verksamhet om inte rikssvenska lärare hade stått till förfogande. I många andra discipliner har rikssvenska vetenskapsidkare låtit kalla sig till Åbo, presterat sina värdefulla insatser och måhända även själva gjort rön, som inte hade kunnat göras i hemlandet. Om akademien som helhet kan man säga, att den efter måttet av sina krafter har försökt hävda sin nordiska prägel. »Den gamla Åbo Akademi var en gåva av Sverige, den nya akademien har skapats av Finlands svenskar själva, men den bygger på resultatet av svenskt kulturarbete i österled», yttrade akademins nuvarande rektor i ett tal hösten 1950. De orden inrymmer en god karakteristik av akademins roll, dess uppgifter och strävanden.

Academicus.

*

I anslutning till ovanstående hänvisas till följande uttalande beträffande Svenska Dagbladets insamling till Åbo akademi, vilken varmt anbefalles:

Finlands kulturella institutioner kämpa för närvarande med stora ekonomiska svårigheter. Främst gäller detta de privata inrättningarna och stiftelserna och alldeles särskilt dem, som uppbäras av donationer av Finlands svenska befolkning. Avkastningen av donationsmedel i form av fastigheter och aktier har till följd av statliga regleringsått-

Varia

gärder endast i obetydlig omfattning ökat, medan däremot den allmänna kostnadsnivån till följd av inflationen mer än tiodubblats sedan förkrigstiden.

Åbo akademi har vunnit ett aktat namn i den nordiska kulturkretsen såsom en forsknings- och undervisningsanstalt av rang. På rent svenskspråkigt håll har den rönt oförbehållsamt erkännande. Den omständigheten att ett icke ringa antal finskspråkiga studenter söka sig till Åbo akademi och där bli väl mottagna, har varit en viktig, avspännande faktor i den finsk-svenska språkstriden. För hela den nordiska kulturkretsen och för bevarande av banden mellan Sverige och Finland är det därför av vikt, att akademien erhåller hjälp för att övervinna sina nuvarande ekonomiska svårigheter.

I detta syfte och för att jämväl stödja Svenska handelshögskolan i Helsingfors, vars betydelse för Finlands ekonomiska liv icke kan skattas nog högt, har i dagarna en insamling startats inom svensk industri under benämningen Fenno-Skandia. Då vi våga utgå ifrån att även många svenskar utanför industrien vilja bidra till i synnerhet hjälpen till Åbo akademi, vädja undertecknade genom Svenska Dagbladet till alla för Finland och för den svenska kulturen i Finland intresserade att genom gåvor stödja insamlingen. I fråga om Åbo gäller närmast att hjälpa akademien ur ett tillfälligt trångmål, men detta handtag kommer förvisso också att få betydelse för framtiden. Bidrag kunna lämnas antingen kontant genom insättning på Svenska Dagbladets postgirokonto nr 1650 (»Åboinsamlingen») eller genom överlåtelse av svenska tillgodohavanden i Finland såsom skattkammarväxlar, konto- och kundfordringar, obligationer och kuponger. Valutakontoret har meddelat att ur valutasynpunkt icke föreligger något hinder för insamlingens igångsättande, ävensom att erforderligt tillstånd kan erhållas för de insamlade medlens överförande till Finland genom svensk valutabank. Insamlingen kommer att redovisas i Svenska Dagbladet.

Yngve Brilioth, Ärkebiskop. Ivar Anderson, Fil. dr, Huvudredaktör för Svenska Dagbladet. Fredrik Berg, Professor, Uppsala universitets rektor. Axel Boëthius, Professor, Göteborgs högskolas rektor. Henrik Cornell, Professor vid Stockholms högskola. Harald Cramér, Professor, Stockholms högskolas rektor. Sigurd Curman, f. d. riksantikvarie. Axel Gjöres, Generaldirektör, Ordf. i Föreningen Norden. Assar Hadding, Professor, Lunds universitets rektor. August Lindberg, f. d. ordförande i Landsorganisationen. Joh. Lindblom, f. d. professor vid Lunds universitet. Arthur Montgomery, Professor vid Handelshögskolan i Stockholm.